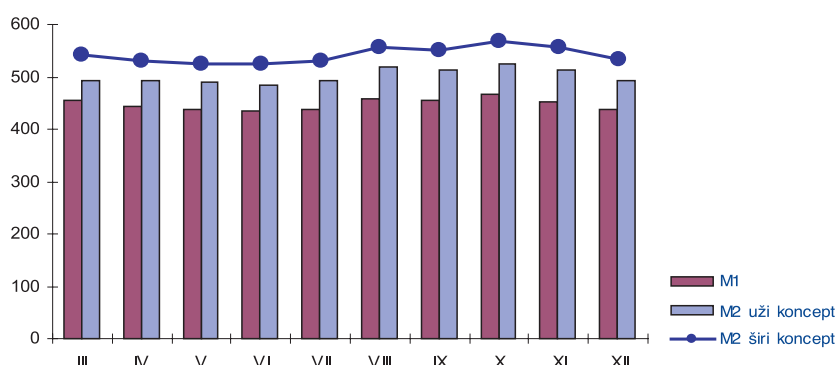

Monetarna kretanja ostvarena tokom 2002. godine, obilježilo je uvođenje eura kao sredstva plaćanja i valute rezerve, nastavak reformi u monetarnoj sferi, primjena nove zakonske regulative, kao i raspoloživih instrumenata monetarne politike (obavezna rezerva). Kao rezultat navedenog, ostvareni su značajni efekti među kojima je indikativan rast depozitnog novca, štednje stanovništva što govori o postepenom vraćanju povjerenja u bankarski sistem u Republici, zatim rast kreditne aktivnosti banaka u okviru koje je ostvaren značajan rast kredita odobrenih stanovništvu. Pored toga, banke su u cjelini imale zadovoljavajuću likvidnost, jer su raspoloživa likvidna sredstva u zemlji i inostranstvu konstantno bila iznad obaveza za plaćanje (krajem decembra raspoloživa sredstva su iznosila 108 mil. EUR, a obaveze 11 mil. EUR), tako da je obavezna rezerva povremeno i u malom obimu korišćena za likvidnost.

Isknjižavanjem obaveza po inokreditima i stare devizne štednje iz bilansa Montenegrobanke i njihovim prenosom u javni dug ukupan potencijal banaka je sveden na znatno niži nivo, ali će realno stanje potencijala banaka biti moguće sagledati kada se stara devizna štednja izmjesti i iz bilansa ostalih banaka, shodno Zakonu o javnom dugu koji je u pripremi.

4.1. Novčana masa

Novčana masa M1 (definisana kao zbir depozita po viđenju i procijenjene gotovine) iznosila je krajem decembra 2002. godine 438 mil. EUR.

Graf 6.

Kretanje novčane mase u 2002. godini (dnevno stanje, u 000 000 EUR) 2002. god.

Tabela 10.

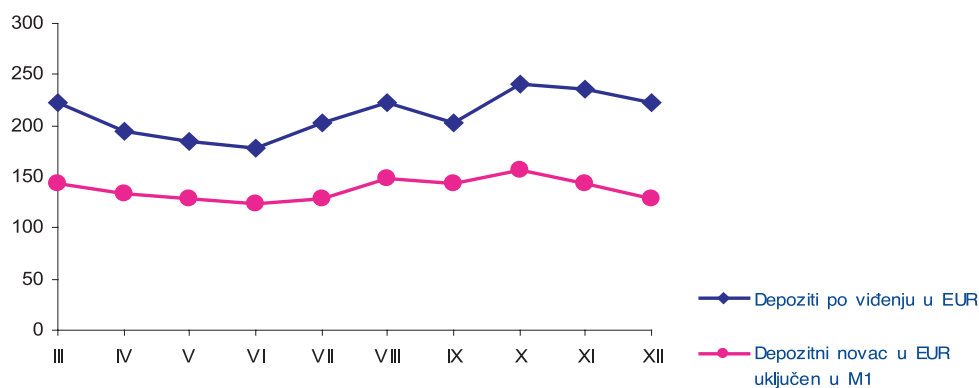
Kretanje novčane mase u 2002. god. (u 000 000 EUR, stanje na kraju mjeseca)

		2002									
		III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	Gotovina - procjena	310	310	310	310	310	310	310	310	310	310
2	Depoziti po viđenju u EUR	222	194	185	178	203	222	203	241	235	223
3	Depozitni novac uključen u M1 EUR	144	133	129	124	129	149	144	156	143	128
3.1.	Depozitni novac kod banaka u EUR	93	79	79	73	87	100	94	114	111	86
3.2.	Depozitni novac kod ZOP	51	54	50	51	42	49	50	42	32	42
4	Depozitni novac isključen iz M1	78	61	56	54	74	73	59	85	92	95
4.1.	Banke	42	29	25	24	35	38	27	46	45	31
4.2.	Vlada i vladine organizacije	36	32	31	30	39	35	32	39	47	64
5	M1 (1+3)	454	443	439	434	439	459	454	466	453	438
6	Oročeni depoziti u EUR	40	51	51	49	54	59	58	58	61	54
6.1.	Štednja po viđenju u EUR	3	4	4	4	5	4	3	5	4	5
6.2.	Štednja oročena u EUR	3	3	3	4	4	6	6	7	8	8
6.3.	Ostali oročeni depoziti u EUR	34	44	44	41	45	49	49	46	49	41
7	Depoziti po viđenju - u drugim valutama	44	32	30	36	33	34	34	42	38	37
7.1.	Štednja po viđenju u drugim valutama	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1
7.2.	Ostali depoziti po viđenju u drugim valutama	43	31	30	36	33	34	33	41	37	36
8	Oročeni depoziti u drugim valutama	3	4	5	5	5	4	6	3	4	3
8.1.	Oročena štednja u drugim valutama	2	2	2	3	3	2	3	2	3	3
8.2.	Ostali oročeni depoziti u drugim valutama	1	2	3	2	2	2	3	1	1	0
9	M2 uži koncept (5+6)	494	494	490	483	493	518	512	524	514	492
10	M2 širi koncept (7+8+9)	541	530	525	524	531	556	552	569	556	532

Graf 7.

Kretanje depozitnog novca u 2002 (stanje krajem mjeseca, u 000 000 EUR)

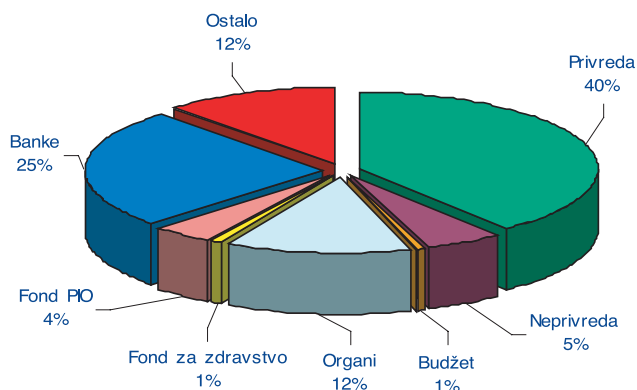
Nivo gotovine u opticaju (Mo) procijenjen je tokom konverzije DEM u EUR na 310 mil. EUR. Kako procjena gotovine nije mijenjana tokom 2002. godine, oscilacije u kretanju depozitnog novca opredijelile su i nivo novčane mase.

Depozitni novac pokazao je oscilacije u kretanju, pri čemu je visok nivo zabilježen krajem avgusta kada je iznosio 149 mil. EUR (pod uticajem turističke sezone), dok je maksimalan nivo depozitnog novca zabilježen je u oktobru (156 mil. EUR), kao rezultat priliva sredstava od privatizacije. Od tada je opadao, i krajem decembra zabilježio nivo od 128 mil. EUR.

Prilog B, Tabela 8, grafici 1 i 2

Sektorski raspored depozitnog novca tokom posmatranog perioda pokazao je najveće učešće sredstava privrede, što je opredijelilo i ukupna kretanja.

Graf 8.

Sektorski raspored depozitnog novca kod ZOP-a, 31.12.2002.g.

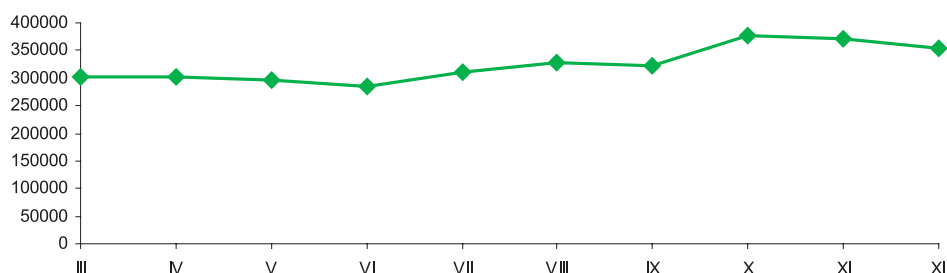
4.2. Bilansi banaka

Nakon isknjižavanja inodugova i stare devizne štednje iz bilansa Montenegrobanke (kod koje se inače nalazio pretežan dio ovih obaveza) potencijal licenciranih banaka sveden je krajem marta 2002.godine na nivo od 303 mil. EUR⁴⁾. Od tog perioda pa do kraja juna promjene u potencijalu banaka bile su neznatne, da bi u drugoj polovini 2002.god. potencijal oscilirao i dostigao krajem decembra nivo od 340 mil. EUR, što je više za 37 mil. EUR ili 12% u odnosu na kraj marta 2002. godine.

4) Izvor: Knjigovodstvo banaka, licenciranih i Beranske banke koja je u XII 2002. god. ušla u sastav Atlasmont banke

Graf 9.

Kretanje potencijala banaka u periodu mart-decembar 2002. godine (u 000 EUR)

Struktura potencijala pokazuje da depoziti iznose 206 mil. EUR ili 60% i povećani su za 24% u odnosu na uporedni period⁵⁾. U okviru ukupnih depozita dominantno je učešće depozita po viđenju (72%), koji su za 35% veći u odnosu na uporedni period. Oročeni depoziti veći su za 30%, a njihovo učešće u ukupnim depozitima je 28%. Ovakva ročnost depozita je nezadovoljavajuća, a

5) Upoređenje je vršeno prema 31. martu 2002. god. zbog neuporedivosti sa podacima 31. XII 2001. god. (primjena novog kontnog plana, smanjenje broja banaka zbog likvidacije i stečaja i isknjižavanje pomenutih obaveza kod Montenegrobanke).

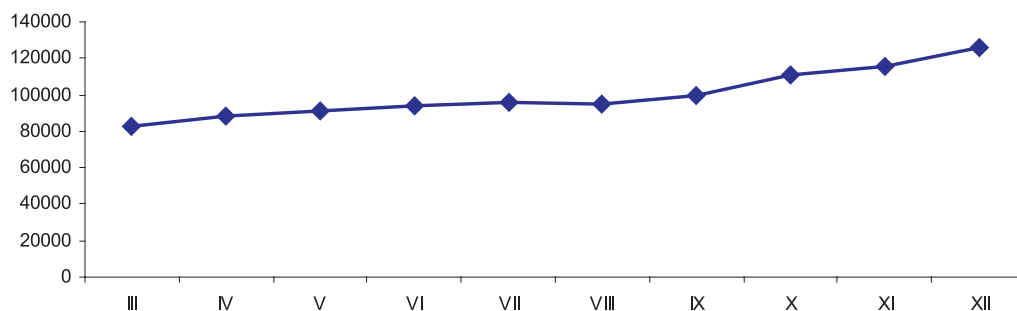
rezultat je opštih uslova privređivanja i orijentacija deponenata na kratkoročno poslovanje. Ostale obaveze (45 mil. EUR) učestvuju u ukupnom potencijalu sa 13%, u kojima se 64% odnosi na obaveze po osnovu stare devizne štednje kod 4 banke. Treba napomenuti da je u novembru 2002. godine, shodno odluci Vlade, počela isplata dijela stare devizne štednje određenim kategorijama štediša, a potrebna sredstva za isplatu su obezbijedena iz procesa privatizacije.

Pored toga, na ukupan kapital banaka odnosilo se 23%, a na dugoročne pozajmice 4% ukupnog potencijala.

U aktivi bilansa dominiraju novčana sredstva koja su iznosila 140 mil EUR ili 41% (u kojima je najveće učešće korespondentnih računa, depozita kod Centralne banke Crne Gore i žiro računa banaka), čiji je nivo neznatno veći nego na početku 2002.godine, dok je u odnosu na prethodna dva mjeseca značajno smanjen zbog opadanja navedenih kategorija sredstava.

Graf 10.

Kretanje ukupnih kredita u periodu mart-decembar 2002. godine (u 000 EUR)

Kreditni licenciranih banaka imali su tokom posmatranog perioda tendenciju konstantnog rasta i dostigli su krajem 2002.god. nivo od oko 125 mil. EUR i bili su veći u odnosu na uporedni period za 51%.

Struktura kredita pokazuje da oko 103 mil. EUR ili 82% čine krediti nefinansijskim institucijama i ostalim komitentima, 20 mil. EUR krediti Vladi, opštinama i agencijama, dok su krediti bankama i finansijskim institucijama iznosili 1 mil. EUR.

U okviru kredita odobrenih nefinansijskim institucijama i ostalim komitentima najveći dio 70 mil. EUR ili 68% odobreno je preduzećima u privatnom vlasništvu, 22 mil. EUR fizičkim licima, 8 mil. EUR organizacijama u državnom vlasništvu, dok je 3 mil. EUR odobreno ostalim korisnicima.

Posmatrano po bankama, pretežan dio kredita odobren je preko tri banke: Hipotekarne banke, Crnogorske komercijalne banke i Podgoričke banke, na koje se odnosilo 69% ukupnih kredita.

Visoko učešće u ukupnoj aktivni pokazuje ostala aktiva 25%, od čega se najveći dio odnosi na potraživanja po staroj deviznoj štednji, nekretnine i ostala potraživanja.

Prilog B, Tabela 9

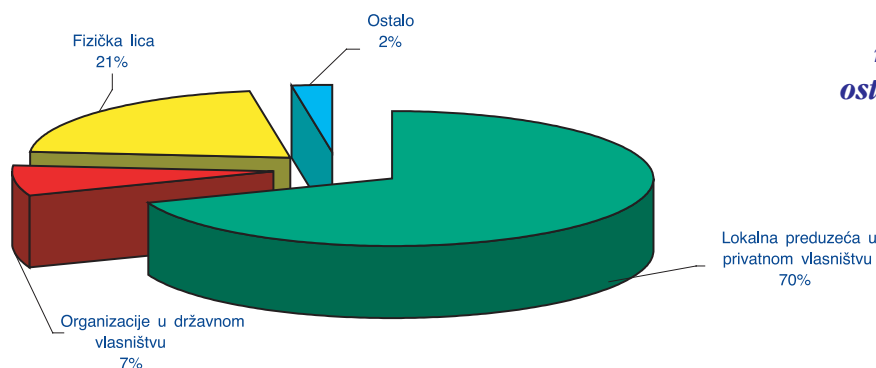
Tabela 11.

Kreditni u bilansu licenciranih banaka (u 000 EUR)

	2002										
	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Kreditni	82,990	88,479	90,774	94,078	95,584	95,282	99,162	111,269	115,329	124,844	
1. Bankama i finansijskim institucijama	1,533	2,493	392	314	92	36	128	130	210	1,188	
2. Nefinansijskim instit. i ostalim komitentima	74,860	77,811	82,693	86,707	88,572	89,597	88,757	100,256	106,735	103,344	
2.1. Lok. preduzeća u privatnom vlasništvu	59,855	62,298	66,034	71,360	69,501	68,262	67,498	70,800	74,731	70,305	
2.2 Organizacije u državnom vlasništvu	8,607	7,698	8,487	6,687	9,243	8,551	5,639	10,181	10,425	8,448	
2.3. Fizička lica	3,027	4,295	4,591	5,098	6,404	9,657	11,990	14,714	17,284	22,032	
2.4. Ostalo	3,371	3,520	3,581	3,562	3,424	3,127	3,630	4,561	4,295	2,559	
3. Vladi, opštinama i agencijama	6,597	8,175	7,689	7,057	6,920	5,649	10,277	10,883	8,384	20,312	

Graf 11.

Struktura kredita nefinansijskim inst. i ostalim komitentima na dan 31.12.2002. god.

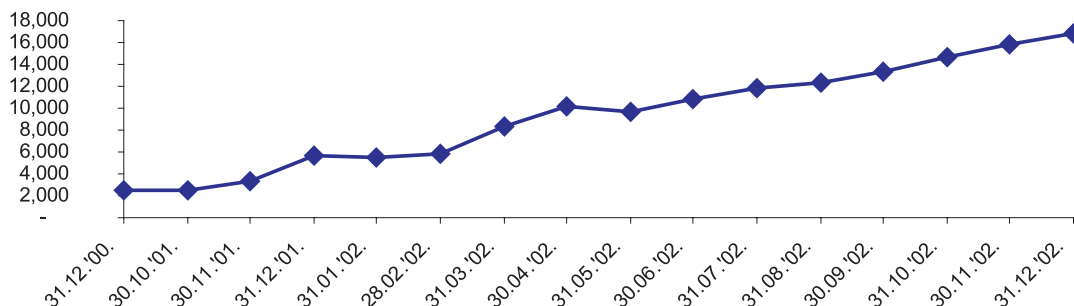

4.3. Štednja stanovništva

Ukupni štedni ulogi građana kod licenciranih banaka iznosili su krajem 2002. godine 16,8 mil. EUR i bili su 200% veći nego krajem 2001. godine. Značajan rast štednje pokazuje da su reforme u bankarskom sistemu dale pozitivne efekte i uticale na vraćanje povjerenja u banke. Međutim, treba napomenuti da ostvareni rast dijelom potiče iz uslova vezanih za odobravanje potrošačkih kredita, koji su takođe značajno povećani. Prilog B, Tabele 10 i 11

Graf 12.

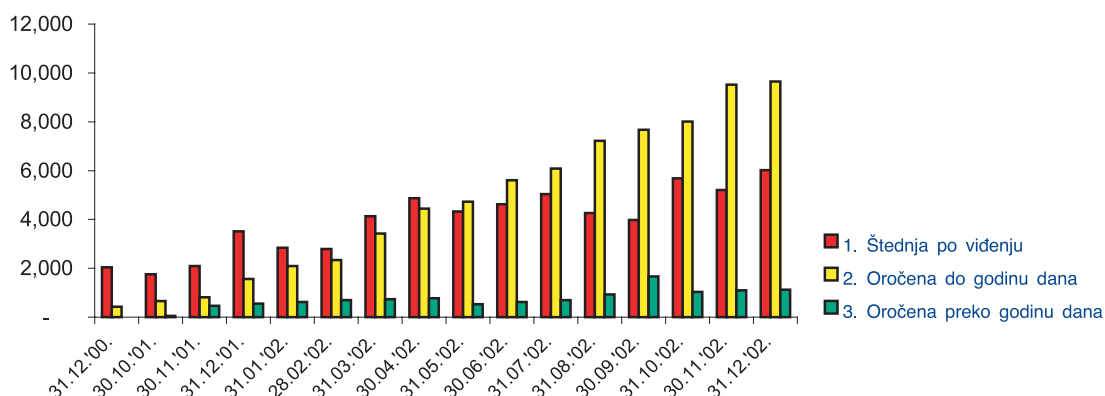
Kretanje ukupne štednje stanovništva (u 000 EUR)

Navedeno povećanje ukupne štednje uglavnom je rezultat rasta oročene štednje do godinu dana, čiji je nivo bio šest puta veći nego u 2001. godini, zatim rasta štednje oročene preko godinu dana za 104%, i štednje po viđenju za 71%. Struktura štednje pokazuje najveće učešće štednje oročene do godinu dana 9,7 mil. EUR ili 58%, zatim štednje po viđenju 6,0 mil. EUR ili 36%, dok se preostalih 6% odnosilo na štednju oročenu preko godinu dana.

Graf 13.

Kretanje štednje stanovništva (u 000 EUR)

Posmatrano po bankama, najveća štednja nalazi se kod Crnogorske komercijalne banke 5,8 mil. EUR ili 35%, Euromarket banke 4,6 mil. EUR ili 27% i Podgoričke banke 2,8 mil. EUR ili 16%.

4.4. Obavezna rezerva

Centralna banka Crne Gore je, u januaru 2002.g., aktivirala obaveznu rezervu kao instrument monetarnog regulisanja, sa uticajem na globalnu likvidnost i kreditnu aktivnost banaka.

Osnovica za obračun i izdvajanje obavezne rezerve, koju čini prosječno dvonedjeljno stanje određenih depozita po viđenju u EUR i ostali depoziti po viđenju u drugim valutama, utvrđena početkom 2002.g, nije se mijenjala tokom protekle godine. Stopa za izdvajanje obavezne rezerve prvobitno utvrđena na nivou od 80%, u martu je smanjena na 70%, krajem juna na 60%, a u oktobru 2002.g. na 50%, što je bilo u skladu sa opredjeljenjem Centralne banke o postepenom smanjenju zahvatanja potencijala banka instrumentom obavezne rezerve. Shodno važećoj Odluci, banke su mogle do 10% svoje obavezne rezerve držati u obliku državnih zapisa Republike Crne Gore, a licenciranim bankama omogućeno je da 50% svoje izdvojene rezerve koriste za likvidnost beskamatno, ukoliko sredstva vrate do kraja istog radnog dana.

Centralna banka je od 1. jula 2002. godine na 40% sredstava deponovanih na računu rezervi, obračunavala i plaćala kamatu po stopi od 1% na godišnjem nivou. Tako je za period jul - septembar 2002.god. platila bankama kamatu u iznosu od 87.564 EUR.

Posmatrajući kretanje depozita koji čine osnovicu za obračun obavezne rezerve, zapaža se da je od prvog obračuna obavezne rezerve u januaru 2002. g. pa do kraja decembra dvonedjeljno stanje depozita svih banaka osciliralo u rasponu od 61 mil. EUR do 86 mil. EUR, ili u prosjeku oko 71 mil. EUR. Pri tome su depoziti licenciranih banaka činili u prosjeku 89% ukupnih. U avgustu 2002. g. zabilježeno je najveće prosječno dvonedjeljno stanje depozita od početka primjene ovog instrumenta (86 mil. EUR), što je rezultat značajnog rasta transakcionih depozita u EUR. Od kraja avgusta pa do kraja 2002.g. depoziti koji čine osnovicu za obračun konstantno su opadali pa je, uz smanjenu stopu obavezne rezerve (50%), u decembru zabilježen najniži nivo izdvojene obavezne rezerve od 35,6 mil. EUR. Od ukupno izdvojene obavezne rezerve na licencirane banke se odnosilo 33,5 mil. EUR ili 94%, a na ostale banke 2,1 mil. EUR ili 6%.

Prilog B, Tabela 12

Mogućnost da 10% svoje obavezne rezerve izdvajaju u obliku državnih zapisa Republike Crne Gore koristile su 3 do 10 banaka, od čega se najveći dio odnosio na Hipotekarnu banku, Podgoričku banku i Crnogorsku komercijalnu banku.

Tokom protekle godine izdvojena obavezna rezerva korišćena je u neznatnom obimu i kratko (21 dan, jedna do dvije banke), jer su banke imale zadovoljavajuću likvidnost.

4.5. Kamatne stope banaka

Tokom 2002. godine kamatne stope na finansijskom tržištu RCG, kako aktivne tako i pasivne, zabilježile su blago smanjenje u odnosu na prethodnu godinu. Tome je doprinijelo nekoliko faktora koji generalno utiču na nivo kamatnih stopa. Prije svega, uvođenjem eura kao zvaničnog i jedinog platežnog sredstva u Republici, koji je naslijedio njemačku DEM, nastavljeno je i osnaženo stabilizovanje monetarnog ambijenta i opštih ekonomskih prilika, što je uticalo i na stabilizovanje kretanja na finansijskom tržištu. Ove pozitivne promjene, kao i zaokruživanje sistema kontrole bankarskog sektora sprovedeno od Centralne banke, podstakle su rast depozita kod crnogorskih banaka. Pored toga, stabilizovanje prilika na finansijskom tržištu imalo je za posljedicu i rast interesa evropskih banaka za odobravanje kreditnih linija određenim bankama iz Crne Gore, čime je kvantitativno i kvalitativno osnažen njihov potencijal. Ova intencija, na žalost nije poprimila veće razmjere, ali je potencijal banaka krajem decembra u odnosu na kraj marta, ipak porastao za 52,7 mil. EUR ili za 17%. U okviru toga, došlo je do značajnog rasta depozita koji je zajedno sa inostranim kreditima, uslovio rast kreditne aktivnosti, pa je tokom 2002. godine u odnosu na 2001. godinu, u Republici zabilježen rast ukupnih kredita za 51%.

Posmatranjem rasta depozita i kredita, odnosno uticaja njihove ročne strukture na visinu kamatnih stopa po pojedinim kategorijama depozita i kredita, mogu se izvući određeni zaključci. Veći rast kratkoročnih depozita uslovio je i veći rast kratkoročnih kredita, jer su banke oprezne prilikom vršenja ročne transformacije. Odobravanjem kredita sa kratkim rokovima dospijea banke se žele zaštititi od rizika nenaplativosti i nelikvidnosti, koji su u RCG uprkos evidentnom stabilizovanju opštih uslova i dalje relativno velik. Pošto su banke nesklone davanju dugoročnih kredita, a i ukupan poslovni ambijent je kratkoročno orijentisan, tražnja za kratkoročnim kreditima je naročito velika, što se posljedično odražava i na visinu kamatnih stopa na ove plasmane. Tako su kamate na kratkoročne kredite više u odnosu na dugoročne kamate, korespondentno manjem obimu tražnje i odobrenih dugoročnih kredita u odnosu na kratkoročne kredite.

Tokom 2002. godine aktivne kamatne stope na kratkoročne kredite na mjesečnom nivou kretale su se od 0,12% do 3,10%, a na dugoročne kredite od 0,16% do 3,00%, dok su se kamate na hartije od vrijednosti koje se drže do dospijea kretale od 0,60% do 1,27%. Pasivne kamatne stope na mjesečnom

nivou na depozite po viđenju tokom 2002. godine kretale su se od 0,04% do 0,63%, na oročene depozite u EUR od 0,11% do 2,25%, dok su se na oročene depozite u drugim valutama kretale od 0,11% do 1,00%.

Aktivne kamatne stope na kratkoročne kredite na godišnjem nivou kretale su se od 2,00%-43,20%; na dugoročne kredite od 2,00% do 39,17%, dok su kamate na hartije od vrijednosti koje se drže do dospijeca bile u rasponu od 7,00%-16,00%. Pasivne kamatne stope na godišnjem nivou na depozite po viđenju su se kretale od 0,80%-8,00%; na depozite sa dogovorenim rokom u eurima od 1,30%-30,00%; a na depozite sa dogovorenim rokom u drugim valutama 1,37%-13,04%.

U 2002 godini samo neke banke su emitovale hartije od vrijednosti. Obim emitovanih hartija od vrijednosti je bio mali (svega 2 % ukupne aktive banaka). Šest banaka je izdalo hartije od vrijednosti sa rokom dospijeca do jedne godine po kamati od 7,55% do 10,98%, a samo jedna banka je izdala hartije od vrijednosti na rok preko godinu dana po kamatnoj stopi 7,94%.

Prosječna kamatna stopa na državne zapise je iznosila 7,26%. Kod zapisa sa rokom dospijeca od 28 dana je 7,40%, a kod zapisa sa rokom dospijeca od 56 dana je 6,90%. Ove kamate su nešto niže nego na kredite koje je ranije uzimala država od banaka za finansiranje budžetskog deficita (12% na godišnjem nivou).

Kamata koju je Centralna banka u 2002 godini počela da isplaćuje bankama na obaveznu rezervu je iznosila 1 % na godišnjem nivou. Ova stopa može poslužiti kao reper jedino za formiranje kamate na depozite po viđenju.

Kamata na intradnevne i dnevne kredite koje CBCG odobravala za likvidnost bankama je iznosila 12% na godišnjem nivou. Ova kamata može poslužiti kao reper za gornju granicu aktivnih kamatnih stopa banaka.

Promjene u nivou kamatnih stopa na mjesečnom i godišnjem nivou prikazane su u tabelama [br. 13 i 14 prilog B](#).

Ovakav odnos dugoročnih i kratkoročnih kamata svojstven je finansijskim tržištima sa visokim nivoom volatilnosti, dok sa stabilizovanjem finansijskih prilika dolazi i promjena odnosa kratkoročnih i dugoročnih kamatnih stopa, na način da se ove posljednje definišu na višem nivou, polazeći od činjenice da u dužem roku na prihode od investiranja može uticati veći broj negativnih faktora, pa je i rizik investiranja veći.

Postojeći odnos dugoročnih i kratkoročnih kredita, kao i korespondentnih kamatnih stopa (raspon aktivnih i pasivnih kamata vrlo je velik), posljedica je djelovanja nekoliko faktora. Naime, bazne kamate u crnogorskim bankama identične su kamatama u zemljama EU. Međutim, na bazne kamate dodaje se niz premija rizika, počevši od one za nivo inflacije koja je u RCG još uvijek relativno visoka, a još uvijek su jaka i inflatorna očekivanja (u RCG inflacija još nije smanjena ispod 5%, što je karakteristično za zemlje EU). Treba istaći da na visinu kamatnih stopa u Republici u velikoj mjeri utiče i visok nivo operativnih troškova, relativno niska efikasnost bankarskog sektora, visoke akcionarske premije i nizak bonitet zajmoprimaca. U vezi sa bonitetom zajmoprimaca treba istaći i velika međusobna dugovanja, naročito u sektoru privrede, i otuda visoku nelikvidnost, što je sve uticalo na veći rast kredita sigurnijim zajmoprimcima; privatnim preduzećima i fizičkim licima. Pri tome, banke su naročito povećale spektar potrošačkih kredita, pa su odobravani ne samo gotovinski već i namjenski krediti. Iz tabele aktivnih kamatnih stopa može se vidjeti da je povećanje broja banaka koje daju potrošačke kredite, kao i opšte stabilizovanje uslova u drugoj polovini godine doprinijelo smanjenju kamatnih stopa na potrošačke kredite. Takođe, ovom trendu pogodovalo je i smanjenje stope obavezne rezerve banaka kod Centralne banke Crne Gore sa 60% na 50% u novembru 2002. godine. Dalje smanjenje kamatnih stopa u RCG moguće je očekivati ukoliko dođe do stabilizovanja opštih društvenih i ekonomskih prilika, smanjenja stope inflacije, smanjenja operativnih troškova i rasta efikasnosti banaka, ali i poboljšanja opštih sistemskih uslova. Pri tome se naročito misli na stvaranje takvog zakonodavnog okvira koji bi prekinuo dugogodišnju praksu neizvršavanja obaveza i međusobnog dugovanja. Za pretpostaviti je da bi to produžilo vremenski horizont investiranja i tražnje za kreditima, ali i ohrabrilu banke na dugoročnije plasiranje sredstava.

